

FAMILIA LA „ȚIGANI” (RROMI) – CONTRIBUȚII DE ISTORIE ȘI ANTROPOLOGIE

*

THE FAMILY OF THE “GYPSIES” (ROMA) – CONTRIBUTIONS OF HISTORY AND ANTHROPOLOGY

*

LA FAMILLE CHEZ LES « TSIGANES » (ROMA) – APPORTS DE L'HISTOIRE ET DE L'ANTHROPOLOGIE

dr. Silviu COSTACHIE¹
dr. Daniel DIEACONU²

Rezumat: „Țiganii” (rromii) sunt atestați în spațiul românesc din Evul Mediu (secolele XIV-XV) și evoluția lor istorică a fost definită de robie și nomadism, emanciparea lor desfășurându-se la jumătatea veacului al XIX-lea. Familia rromă a fost endogamă, încercându-se stoparea sau ocolirea imixtiunii stăpânilor, de cele mai multe ori de tipul extins. „Țiganii vătrași” (seminomazi sau stabili) și-au pierdut în timp caracterele specifice neamului, chiar și limba, ei au încercat să se apropie de comunitățile lângă care trăiau și să le imite. Spre deosebire, „țiganii corturari” au păstrat limba și tradițiile și cutumele vechi. Ritualurile erau simple, cauzate în special de sărăcie, și au trecut peste veacuri.

Cuvinte cheie: țigani, rromi, nomadism, robie, emancipare, familie extinsă

*

Abstract: The „gypsies” (Roma) are attested in the Romanian space from the Middle Ages (14th-15th centuries) and their historical evolution was defined by slavery and nomadism, their emancipation taking place in the middle of the 19th century. The Roma family was endogamous, trying to stop or avoid the interference of the masters, most often of the extended type. The “Vătrași Gypsies” (semi-nomadic or settled) lost over time their specific characteristics of the nation, even their language, they tried to get closer to the communities they lived, next to and imitate them. In contrast, the “Corturari Gypsies” preserved the language and the old traditions and customs. The rituals were simple, caused mainly by poverty, and passed down through the centuries.

Keywords: gypsies, Rroma, nomadism, slavery, emancipation, extended family

*

Résumé: Les „Tsiganes” (Roms) sont présents dans l'espace roumain dès le Moyen Âge (XIVe-XVe siècles). Leur évolution historique a été marquée par l'esclavage et le nomadisme, leur émancipation ayant eu lieu au milieu du XIXe siècle. La famille rom était endogame, cherchant à empêcher ou à éviter l'ingérence des maîtres, le plus souvent de type étendu. Les « Tsiganes Vatrași » (semi-nomades ou sédentaires) ont perdu au fil du temps leurs caractéristiques ethniques spécifiques, y

¹ Conf.univ.dr. Universitatea din București-Facultatea de Geografie, Departamentul de Geografie Umană și Economică.

² Cercetător științific la Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București și profesor la Școala Gimnazială Grințieș, județul Neamț.

compris leur langue, et ont cherché à se rapprocher des communautés voisines et à les imiter. En revanche, les « Tsiganes Corturari » ont conservé leur langue et leurs anciennes traditions et coutumes. Les rituels étaient simples, principalement liés à la pauvreté, et ont traversé les siècles.

Mots-clés: Tsiganes, Roms, nomadisme, esclavage, émancipation, famille étendue

„Țigani” (rromii) au fost în lumea veche românească o etnie care s-a individualizat prin două caractere considerate definitorii: robia și nomadismul. Evoluția lor istorică a fost o consecință a acestor caractere. Termenul „țigan” este cel folosit în documente vechi, scrieri ale călătorilor străini, dar este astăzi considerat peiorativ, folosindu-se etnonimul rrom sau rom, cuvânt existent în limba rromani.

Informații despre familia „țigănească” (rromă) în vechime sunt destul de puține, ca de altfel despre rromi în general; imaginea familiei poate fi desprinsă din documentele de cancelarie, din hrisoavele de vânzări, moșteniri, danii, din legile timpului și din toate acestea constatăm, mai ales în cazul robilor ce aparțineau particularilor, o puternică imixtiune a stăpânilor în viața comunității și a familiei, cu important rol în evoluția sa, din Evul Mediu și până la dezrobire. La „țigani numiți corturari”, nomazi sau seminomazi aparținând statului sau boierilor și mănăstirilor, s-au păstrat formele de organizare tradițională și acest fapt poate fi observat și în cazul familiei, în ceea ce privește dinamica înrudirii, a marilor evenimente din viața omului (naștere, nuntă, moarte).

Organizarea și tipul de habitat al rromilor din vechime în spațiul românesc au fost diferite de cele românești, datorate în special nomadismului și în primele secole ale prezenței lor nu sunt menționate locuințe stabile, ci sălașe, termenul fiind interpretat prin adăpost nepermanent. Sălaș este un termen de origine turcă și însemna în spațiul românesc cort sau bordei. S-a considerat că „sălașele de țigani” erau corturi în care se grupau una sau mai multe familii³. Istoricul Ion Radu Mircea evidențiază faptul că, spre deosebire de sclavul antic, care apărea ca individ, robul din Țările Române este conducătorul unei familii. Sălașul sau cortul, conform documentelor încă din secolul XIV-XV, grupa o familie sau chiar mai multe de „robi țigani”⁴.

Primele „sălașe de țigani” sunt amintite la sfârșitul secolului al XIV-lea în documente de limbă slavă⁵, iar în documentele de limbă latină se folosește termenul de „cort” – „Ciganus tentoriatos”, „țigani de cort”, cu familiile lor⁶. De bună seamă că sălașul sau cortul sunt termeni legați de nomadismul țiganilor și la sosirea lor pe pământ românesc, țigani erau în totalitate nomazi și, deși unii dintre ei au fost sedentarizați, fenomenul nu a putut fi eradicat. Chiar și la 1800, când mănăstirile în special foloseau munca robilor pentru cultivarea întinselor domenii, „vătrașii” erau încă puțini. Stăpânii îi lăsa pe mulți dintre ei să-și desfășoare activitatea tradițională

³ I.R. Mircea, *Termenii rob, șerb și holop în documentele slave și române*, în „Robia țiganilor în țările Române – Moldova”, ed. de V. Ionescu, București, 2000, pp. 863-864.

⁴ Mircea, I.R., *Termenii rob, șerb și holop în documentele slave și române*, p. 864.

⁵ *Documenta Romaniae Historica* (DRH), A, Moldova, I, București, 1975, pp. 19-22, 24-25, 40-45.

⁶ Pentru prima dată la Mircea cel Bătrân – vezi DRH, B, I, pp. 32-33.

prin țară în schimbul unei „dajdii”⁷. Într-o lucrare din 1957 dedicată „vieții feudale în Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVII” s-a estimat la cinci suflete sălașul⁸. Mai multe sălașe alcătuiau o ceată și de obicei nu se grupau prea multe familii în așa fel încât să nu atragă atenția prin numărul lor mare și să-și poată desfășura meșteșugul și să obțină mijloacele de subzistență.

Se considera că tribul e „fundamentul organizației sociale”, el compunându-se din mai multe familii, fiecare cort, acoperind în principiu o familie⁹. Autorul menționat făcea o distincție clară între „țigani vâtrași”, apropiați de comunitățile în care trăiau, rudarii, pe care el i-a cercetat îndeaproape și care mai păstrau urme de organizare primitivă, și „țigani corturari”, care au menținut cel mai bine formele de organizare proprii¹⁰.

Imixtiunea stăpânilor în viața de familie este ilustrată de documentele epocii, în special de „legiuri”, încă de la „Cartea românească de învățătură”, „Pravila de la Govora” sau „Îndreptarea legii”, coduri de legi din secolul al XVII-lea și continuând cu hrisoavele lui Grigore al III-lea Ghica (1766), C. Mavrocordat (1741), Al. Mavrocordat (1785), M. Șuțu (1793), C.A. Ipsilanti (1804) ș.a. În „Cartea românească de învățătură” nu se fac referiri speciale supra familiei rome, după cât se pare stăpânii nu afectau într-o măsură mare viața de familie, așa cum va fi în secolul al XVIII-lea, nu se înregistrau vânzări forțate, despărțiri ale membrilor familie etc. Aflăm că robul care va răpi o femeie (de stare socială superioară) „nu se va certa numai cu moartea, ci-l vor arde în foc”, sau o dispoziție asemănătoare a acestei „legiuri” spunea că dacă robul „va face silă fetei stăpânului său să-l arză în foc de viu, însă de va fi cu voia fetei să-i facă moarte și ei”¹¹.

„Îndreptarea legii” aduce și câteva referiri interesante despre situația robilor. Spre exemplu, este pedepsit robul care se va însura fără știrea stăpânului sau roaba siluită de stăpânul ei este considerată fără vină și nu „se canonește”¹². Fără îndoială că stăpânul nu trebuia să fie „canonit”. În secolul al XVIII-lea, abuzurile asupra „robilor țigani” datorate în special stăpânilor boieri s-au înmulțit și domnitorii, unii dintre ei însuflețiți de idealuri iluministe ale epocii, au încercat să impună unele restricții în virtutea unor principii umaniste.

„Țigani” erau obiectul celor mai variate tranzacții: erau vânduți, donați, moșteniți, schimbați, dați ca datorie sau ca zestre. Căsătoriile se făceau cu voia stăpânilor, apărând probleme atunci când unul dintre soți era al altui stăpân. În 1705,

⁷ N. Grigoraș, *Robia în Moldova*, I, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, IV, 1967, pp. 40-70, p. 73.

⁸ V. Costăchel, Cazacu, A., Panaitescu, P.P., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 151.

⁹ I. Chelcea, *Țigani din România. Monografie etnografică*, Institutul Central de Statistică, București, 1944, p. 174.

¹⁰ *Ibidem*, p. 170.

¹¹ I. Peretz, *Robia*, București, 1934, p. 21.

¹² *Ibidem*, p. 23.

Sandu Cujbă dăruiește nepotului Ștefan Luca un sălaș de țigani: Savin și feciorii. Nevasta lui Savin, nefiind a lor au dat în schimb o altă roabă¹³. Dar au existat și destule cazuri în care familiile erau despărțite. De aceea, C. Mavrocordat, în „Așezământul” său din 1743 din Moldova, interzicea stăpânilor să-i despartă pe soții rromi care aparțineau unui stăpân diferit¹⁴.

În 1766, Grigore al III-lea Ghica hotărăște că nu mai pot fi dăruiti separat membrii aceleași familii. Mitropolitul Moldovei conchidea că „și ei sunt făcuți tot de Dumnezeu ca și ceilalți oameni și este mare păcat de a fi împărțiți ca niște dobitoace”¹⁵.

Căsătoriile interetnice erau interzise, mai ales în cazul în care unul dintre soți ar fi fost rob țigan. „Așezământul Țării Moldovei” stipula: „Că fiind unii țigani și ca să nu se îndemne a ieși sămânța lor din robie, să dea îndoit, adică numai țiganul cu moldovanca 300 de lei, care face gloaba popii și a nașului 380 de lei și aceasta s-au făcut ca să lipsească cele fără de cale obicinuite și să înfrâneze; nicidecum moldovan cu țigan să nu se amestece, nici popii, precum nici nașii să nu-i mai cunune”¹⁶.

Din căsătoriile dintre rromi și rumâni sau vecini, cei câștigați erau stăpânii robului, care astfel mai primea unul. Spre exemplu, în 1759: „... de vreme ce Profira s-au primit de s-au unit cu Neculai țiganul Merăi și a lui Lupașcu, se numește și ea țigancă (...) deși era ruscă”¹⁷.

O altă „legiuire” care reglementa căsătoriile între români și rromi (și după cum am prezentat în capitolele anterioare ele au existat) a fost „Sobornicescul hrisov” al lui Alexandru Mavrocordat din 1785. Iată opinia lui A.D. Xenopol despre această lege: „A doua anaforă era privitoare la țigani, orânduind mai multe reguli mai omenoase în privința stăpânirii lor, precum să nu se facă despărțirea copiilor de părinți; apoi se opreau cu desăvârșire căsătoriile între țigani și moldoveni, ascuțind această oprire într-un mod nu prea înțelept prin aceea că copiii născuți din atare căsătorii să rămână în partea țigănească. Oprirea căsătoriei între robi și moldoveni era sprijinită de Condica lui Armeanu, titlul al XII-lea”¹⁸.

S-a cerut oamenilor Bisericii să nu cunune pe moldoveni (oameni liberi) cu țigani (robi) și, de asemenea, să nu officieze cununii între țigani de la care nu s-a primit scrisoare de învoire de la stăpâni. În cazul în care aceste căsătorii interetnice erau deja înfăptuite, doar soțul moldovean să rămână liber, copiii sub șapte ani să rămână liberi¹⁹.

¹³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoare, documente slavo-române*, Iași, 1909, VII, p. 219.

¹⁴ Gh. Brătianu, *Două veacuri de la reforma lui C. Mavrocordat 1743-1746*, în „AARMSI”, s. III, t. XXIX (1946-1947), p. 450.

¹⁵ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, Ed. All Educational, București, 2007, p. 511.

¹⁶ Th. Codrescu, *Uricariul*, IV, Iași, 1892, p. 397.

¹⁷ N. Iorga, *Documente din privitoare la familia Callimachi*, vol. I, București, 1902, p. 426.

¹⁸ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. X, Ed. Cartea românească, București, 1939, p. 21.

¹⁹ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, p. 511; Th. Codrescu, *Uricariul*, I, Iași, 1871, p. 320.

La 16 iulie 1804, în timpul domniei lui C. Ipsilanti în Țara Românească, un țigan este silit să-și părăsească nevasta și copiii întrucât femeia nu era nici țigancă și nici roabă, și s-a citat litera legii: „Orice țigan va îndrăzni de acum înainte să se cunune cu muiere slobodă, adică nu țigancă, să se despartă negreșit și să se pedepsească foarte greu și copiii ce vor face cu dâșii să fie slobozi și de se va dovedi că stăpânul țiganului a dat voie să se cunune știind-o că nu este țigancă să-și piardă țiganul spre a sa pedeapsă, cum și preotul ce-i va cununa să se pedepsească greu de către Biserică”²⁰.

„Pravilniceasca Condică” a lui C. Ipsilanti, „Legiuirea Caragea” și „Codul Callimachi”, ultimele coduri de legi ale Evului Mediu, fac referiri la robii țigani. Se insistă pe faptul că cununile între țigani trebuie să se facă cu știrea stăpânului, iar cei ce sunt domnești să aibă învoirea armașului. Căsătoria unu țigan cu o femeie „slobodă” trebuie să se desfacă și să „se pedepsească greu”. Copiii rezultați vor fi însă slobozi. Preotul care a oficiat cununia trebuie să fie pedepsit de către biserică. În „Legiuirea Caragea” se stipulează că dacă stăpânul a învoit o astfel de căsătorie, să piardă robul, amândoi soții devenind liberi. „Codul Callimachi” se dovedește foarte strict în ceea ce privește consimțământul stăpânului asupra căsătoriei dintre robii țigani, instituind pedepse pentru robi, dar și pentru preoți. Un paragraf al acestei „legiuri” este foarte interesant și se referă la o realitate a vremii: „Dacă cineva având țiitoare pe o roabă a lui până la sfârșitul vieții lui nu a eliberat-o pe ea, să rămâie liberă și de a făcut copii cu ea să rămâie și ei liberi”²¹.

Pentru unii dintre robii aparținând boierilor situația era destul de grea, stăpânii abuzând de proprietatea lor, despărțind familiile fără a fi obligați să răspundă în fața autorităților țării. Această situație s-a menținut până la sfârșitul Evului Mediu. De multe ori, stăpânii vindeau jumătate din familie, unul dintre soți cu jumătate dintre copiii, ca pe celălalt cu restul de copiii să-i rețină... O astfel de situație însă afecta randamentul de muncă al robilor și se ajungea la anumite înțelegeri și la momentul oportun (când copii erau majori) copiii se împărțeau²².

Stăpânii, boieri sau mănăstiri, erau interesați să-i căsătorească pe tinerii țigani „holtei”, căci altfel aceștia fugeau. O boieroaică scria fiicei sale că-i trimitea un rob țigan ca să-l însoare, căci neînsurat se temea că-l pierde. De asemenea, stăpânii încercau să-și mărite roabele țigănci, căci se practica raptul²³. Divorțul era întâlnit și la robii țigani, deși mai rar. Erau și unele divorțuri forțate de intervenția stăpânilor. Motivele erau, de bună seamă, la fel ca și cele ale oamenilor liberi și dacă robii erau căsătoriți la biserică, conform pravelor timpului se efectuau și divorțurile. Atunci

²⁰ Vl. Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești 1800-1848*, Ed. Dacia, București, 1973, p. 50.

²¹ I. Peretz, *Robia în legiuirile române*, în „Robia țiganilor în Țările Române – Moldova”, *op. cit.*, pp. 42-60.

²² Vezi Gh Ghibănescu, *op. cit.*, tom. VIII, pp. 341-351.

²³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XV, pp. 302-312.

când trăiau în concubinaj era nevoie de o simplă înțelegere. Unul dintre motivele de divorț era înrudirea, aflându-se documente care relatau despre astfel de cazuri²⁴.

În ceea ce privește familia la țigani, trebuie făcută necesara diferențiere între țigani sedentari, rudari și corturari. Cei sedentari s-au apropiat de comunitățile în care trăiesc, căutând să imite modul de viață al românilor, ungarilor sau germanilor și astfel familia la acești țigani va fi asemănătoare celei românești, iar nunțile, botezurile și înmormântările vor fi la fel ca ale românilor sau ale altor neamuri alături de care trăiesc. Și-au pierdut multe dintre atributele lor etnice, Mihail Kogălniceanu considerându-i aproape de asimilare²⁵. Rudarii, căutătorii de aur în râurile țării ai Evului Mediu au trăit mai retrași, atât de țigani cât și de români sau alte neamuri în comunități în zone în care culegeau nisipul aurifer sau, mai târziu, în zone cu pădure de unde luau materia primă, lemnul pentru a-l lucra (linguri, coveți, cofe etc). Mult mai liberi, dar mai săraci ca alți țigani, au păstrat obiceiuri și tradiții proprii, individualizându-se în rândul celorlalți țigani. Ritualurile lor sunt simple și fără prea mult fast, aceasta datorându-se și sărăciei lor²⁶.

Corturarii au păstrat multe dintre vechile tradiții; în privința nașterii și a botezului ritualurile sunt simple. De multe ori nou-născutul este îmbăiat în apă curgătoare, considerată cea mai curată²⁷. Mai mulți autori au remarcat că țigani își botezau copiii de mai multe ori sau se botezau ei înșiși pentru anumite foloase materiale. S-au înregistrat și botezuri colective ale țiganilor de la dezrobire și până în epoca interbelică oficiate de înalți prelați ai Bisericii, dar s-a constatat că pentru corturari era o situație de circumstanță, asaltau cu cereri, primeau ajutoare, dar nu se apropiau de Biserica ce-i botezase²⁸.

Botezul, înțeles ca un act magic de purificare, aduce copilului un nume, dar acesta va fi schimbat în urma unei boli sau a unei întâmplări neplăcute. Este botezat din nou, considerându-se că primul botez nu a fost bun și era necesară repetarea actului magic²⁹. S-a remarcat faptul că în cultura tradițională a țiganilor copilul crește în deplină libertate, urmând jocurile vârstei sale, dar i se încredințează și unele responsabilități, băiatul trebuind să-și ajute tatăl în meseria sa, iar fata să sprijine activitățile gospodărești ale mamei pentru a putea deveni o noră bună. Mai târziu, copilul crescut astfel în spiritul fraternității, ajutorului reciproc și al responsabilității, se desparte pe nesimțite de familie. A fost educat de mic să fie puternic, învățat să se descurce singur și încă de la 7-8 ani a participat la adunările bărbaților. Urmând legea

²⁴ N. Grigoraș, *Robia în Moldova*, pp. 140-141.

²⁵ M. Kogălniceanu, *Schiță despre țigani*, Iași, 1900, trad. de Gh. Ghibănescu, p. 24.

²⁶ Vezi I. Chelcea, *Țigani din România. Monografie etnografică*, Institutul Central de statistică, București, 1944pp. 179-190.

²⁷ *Ibidem*, p. 192.

²⁸ C. J. Popp Serboianu, *Les tsiganes. Histoire, ethnographie, linguistique, grammaire, dictionnaire*, Paris, Payot, 1930, p. 62; Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fond *Direcția Generală de Poliție*, 34/1922-1938, f. 231.

²⁹ I. Chelcea, *op. cit.*, p. 193; D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrom*, Editor Organizația „Salvați Copiii”, București, 2006, p. 43.

neamului său, a generațiilor trecute, caută să se căsătorească³⁰. La începutul secolului al XIX-lea, Kogălniceanu relatează despre „țigani corturari” care umblau cu căruțele lor înalte, în care copiii stăteau amestecați cu căldările, foalele, scaunele. Părinții nu se prea ocupau de creșterea copiilor, îi lasă să se ducă pe drumuri și prin pădure. Una dintre distracțiile copiilor (preferate) era să alerge după boieri și trăsurile lor atunci când aceștia ieșeau la plimbare. Cete de băieți și fete, „goi ca Adam”, se dădeau de-a tumba și strigau: „Dă-ne o para/ Dă-ne o para/ Să-ți jucăm o tanana!”³¹

Familia la rromi era de tipul extins, fiind considerată o familie comunitară, cu numeroase rude care desfășoară relații strânse. În ceea ce privește căsătoria, rromii sedentari încercau să o imite pe cea a românilor. Corturarii aveau specific faptul că la ei se practica „cumpărarea miresei”, tradiție care s-a păstrat până astăzi. Se înregistra și furtul, atunci când între părți nu se ajungea la o înțelegere. Căsătoria prin rapt considerată un comportament ritualic deviant, se putea oficializa în cadrul neamului prin ritualuri reparatorii, comunitatea dorind îndreptarea și nu excluderea care ar fi generat pierderea unor membri și afectarea echilibrului comunitar. Familiile rromilor erau endogame, căsătoriile făcându-se în interiorul neamului, nefiind recomandate cele cu cei din afara neamului („gadji”), iar la unele neamuri sunt cu desăvârșire interzise³². Se remarcă faptul că fata nu prea putea să se opună dorinței părinților de a se mărita cu cineva pe care ei l-au ales. Căsătoria nu se întemeia, de cele mai multe ori, pe dragoste, ci însemna perpetuarea neamului în forma sa mai restrânsă³³.

O opinie foarte interesantă despre căsătoria la rromi are Mihail Kogălniceanu: „Când un băiat a ajuns la 14-15 ani găsește că-i lipsește ceva pe lângă pâine și apă. El ia cea dintâi fată ce-o întâlnește, fie chiar neam, și și-o face nevastă”. Ritualul e simplu: sparg o oală nouă și devin tineri căsătoriți³⁴. Ritualul căsătoriei era simplu, remarca și O. Drâmba, rar era oficiat în biserică³⁵.

C.J.P. Șerboianu nota în cartea sa din 1930 despre „țigan” (rrom), fie el sedentar, fie corturar: „Își bate soția până la sânge și cu cât mai mult o bate cu atât ea îl iubește mai mult, pentru că astfel vede în el forța și vigoarea tinereții”³⁶. Situația femeii, mai ales în comunitățile tradiționale, este una de subordonare față de bărbat. Martin Block evidențiază și el acest fapt printr-o mărturie orală aflată de mai multe ori și în regiuni și neamuri țigănești diferite: „Bărbatul meu nu m-a mai bătut de mult, el nu mă mai iubește”³⁷.

³⁰ M. Block, *Moeurs et coutumes de tsiganes*, Payot, Paris, 1936.

p. 132; D. Grigore, Gh. Sarău, *op. cit.*, pp. 43.44.

³¹ M. Kogălniceanu, *Schițe despre țigani*, p. 25, 27.

³² D. Grigore, *Curs de antropologie și folclor rrom*, Ed. Credis, București, 2001, p. 106.

³³ M. Block, *op. cit.*, p. 132.

³⁴ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 24.

³⁵ O. Drâmba, *Apariția și avaturile țiganilor*, în „Dacoromania”, nr. 43/2009, p. 59.

³⁶ C.J.P. Șerboianu, *Les Tsiganes...*, p. 34.

³⁷ M. Block, *op. cit.*, p. 132.

Familia la rromi era și este de tipul extins, conviețuind mai multe generații conform tradiției moștenite de secole. Această tradiție a familiei extinse este o consecință a condițiilor dificile de viață. De asemenea, adăugăm și marginalitatea și comportamentul defensiv al comunităților de țigani, numărul mai mare al membrilor oferă mai multă securitate în cadrul unor comunități deseori ostile. Atitudinea populației majoritare față de țigani, de multe ori de delimitare, a condus la constituirea unor comunități de țigani omogene, fapt care a favorizat menținerea familiei extinse³⁸.

O importanță deosebită în săvârșirea căsătoriei și a ritualului nupțial îl are virginitatea miresei, care are valoarea unui sacrament: se află la baza moralei rromani a concepției despre pur și impur; presupune un act de inaugurarea, de creație; este o garanție că în interiorul neamului nu intră sânge de străin, de „gadji”³⁹. Se putea întâmpla în cazul în care mireasa nu era virgină, mirele nu o accepta; tatăl miresei putea să răscumpere această lipsă prin bani. În schimb, virginitatea dovedită era un motiv de fală, poalele miresei înroșite de sânge fiind aninate în vârful unei prăjini⁴⁰.

Virginitatea tinerelor rrome era apreciată și de stăpânii lor boieri, care le foloseau ca femei de ietac, dăruindu-le la marile oșpețe ce le organizau și invitațiilor. Se consideră că aceasta ar fi fost unul dintre motivele pentru care fetele erau repede măritate. În cadrul familiei extinse, tinerii căsătoriți (la vârste mai mici față de alte etnii conlocuitoare), beneficiau de securitate și sprijin material și în același timp era un mod de preluare a modului de viață a părinților⁴¹.

Rromii de cort erau cei care „cumpărau” mireasa. Așa numitul „preț al miresei” a existat din vechime și mai este întâlnit și astăzi în comunitățile conservatoare. Simboliza cea mai importantă valoare a căsătoriei la țigani: virginitatea miresei. Cumpărarea miresei se face după o îndelungată „tocmeală” respectând norme și ritualuri ancestrale. În fapt, această cumpărarea este o valorizare, o schimbare a simbolului purității cu simbolul aurului, ambele valori de onoare, de prestigiu social și nu un act pur comercial, așa cum este de cele mai multe ori înțeles⁴².

Într-un document interbelic din Transilvania emis de Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale se arată preocuparea autorităților încă din timpul Imperiului Austro-Ungar, pentru cunoașterea modului de viață a rromilor, a vechilor lor tradiții și cutume pentru a rezolva așa-numita „chestiune a țiganilor”, dorind a-i „absoarbe cu încetul transformându-i în elemente valoroase pentru neamul unguresc”. Despre corturari se spunea că au un voievod care se bucură de venerație și, de asemenea, sunt subordonați celui mai bătrân din trib sau familie. Fiecare bărbat e însă stăpân nelimitat peste soția sa”. Și aici se constata că exista căsătoria prin cumpărare, pentru fetele frumoase se plătea părinților 200-400 de lei, căsătoria fiind un contract al părinților

³⁸ Vezi pentru asta *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, coord. E. și C. Zamfir, Ed. Alternative, București, 1993, p. 67.

³⁹ D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, p. 42.

⁴⁰ M. Block, *op. cit.*, p. 139.

⁴¹ *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, p. 67; D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, p. 42.

⁴² I. Chelcea, *op. cit.*, p. 194; D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, p. 41.

urmată de o ceremonie ritualică. Nicio fată nu se mărită până nu-și procură podoaba de păr de argint și monede mari de argint găurite pe care le poartă împletite în cosițele care atârnă liber. Cei mai apreciați erau talerii Mariei Tereza sau monede mai vechi și galbeni turcești. Adulterul unei țigănci măritate este considerat o mare rușine și, de asemenea, o fată este disprețuită dacă se dă unui om care aparține unei rase nerrome⁴³.

Naștere, căsătorie, moarte... trei mari evenimente care definesc viața omului. Nici la rromi nu putea fi altfel. Rromii sedentari își făceau înmormântările la fel ca cele ale neamurilor creștine pe lângă care trăiau. Dar morții lor nu erau îngropați în cimitirele celor „slobozi” ci în locuri diferite, dincolo de cimitirele satelor. În vechile documente se vorbea despre „cimitirul robilor”.

„Țiganul” de cort care este aproape de moarte este scos în aer liber, considerându-se o fărâdelege să moară în cortul în care a viețuit. Dacă s-a întâmplat ca țiganul să moară în cort, acesta este ars, în afara unor lucruri de valoare (argintăria, acte, fotografii), iar dacă a murit în căruță, aceasta este degrabă vândută⁴⁴. Dacă moartea s-a întâmplat într-o călătorie, în lungile lor peregrinări, mortul este îngropat la marginea drumului, fără măcar o cruce la căpătâi. Dacă se reîntoarce pe acel drum, păstrează acolo un moment de reculegere.

Credința în strigoi este foarte puternică la rromi; pentru a se feri de ei, vor pune pe morminte spini, astfel să-l împiedice să iasă din groapă. În Occidentul Europei, ca și în spațiul românesc de altfel, exista tradiția la țigani de a-și îngropa morții cu lucrurile lor dragi: harnașamentul, instrumente muzicale, o credință veche care vine din Orient, adusă poate chiar de ei. Trebuie remarcat faptul că la rromi morții sunt temuți, devin tabu, asta și din frica de strigoi. Supremul lor legământ e jurământul pe mort în fața vieții și a oamenilor. Dacă la creștini, și mai ales la români, legătura cu morții este una puternică, presărată cu praznice, pomeniri, dezgropări etc., la rromi odată cu moartea s-a lăsat un paravan între cei morți și cei vii. Morții cu morții, viii cu viii... Cei vii lasă în urma lor morții de-a lungul drumurilor ce le-au străbătut, uitarea lăsându-se asupra lor...

⁴³ ANIC, Fond *Direcția Generală de Poliție*, 34/1922-1938, ff. 24-26.

⁴⁴ M. Block, *op. cit.*, p. 140.